

CONSTANT

1. *Ideja slobode*

»Branio sam četrdeset godina jedan isti princip, slobodu u svemu: u religiji, u filozofiji, u literaturi, u industriji, u politici. A pod slobodom shvaćam trijumf individualnosti, bilo nad autoritetom koji bi htio vladati despotiski, bilo nad masama koje zahtijevaju pravo da manjinu podrede većini. Despotska vlast nema uopće prava. Većina ima pravo prinuditi manjinu na poštovanje reda. Ali sve ono što ne ugrožava red, sve ono što spada samo u unutarnje uvjerenje, kao npr. misao; sve ono u slobodnom izražavanju misli što ne škodi drugima, time što bi primoralo na materijalnu prinudu ili sprečavalo slobodno izražavanje misli koje je suprotno onom; sve ono što u pogledu industrije omogućuje suparničkoj industriji da nesmetano obavlja svoje poslove — je individualno i ne bi moglo zakonito biti podvrgnuto društvenoj vlasti...

Aktualna kriza koja se odvija pred našim očima, i pored otpora jednih, a deklamacijâ drugih, bez znanja iste svjetine koja je povučena u sve to, nije posljednja koja će izmijeniti lik svijeta. Nakon onog što danas propada, mnogo toga će još propasti. Ali ova razaranja ili, bolje rečeno, ova posljednja rasterećenja pripadaju jednom drugom dobu. Ne anticipirajmo vrijeme; nastojmo da u to prodremo s onim mislima koje vrijeme nosi i učvršćuje.

Što se tiče države, neograničenija jednakost prava, podijeljena među sve jedinke koje čine nacionalno tijelo, treba biti i bit će uskoro, u svim civiliziranim zemljama, prvi uvjet postojanja svake države. Funkcije će biti različite, oblici će se učvrstiti tako da podržavaju red. Ali će svim vlastima biti postavljene čvrste granice, zato što su vlasti samo sredstva, a očuvanje i ostvarenje prava ciljevi. Prema tome, postojat će mogućnost odstupanja, progresivnih promjena funkcija, oblika, obima, nadležnosti u imenovanju vlasti. Ali će osnov ovih raznih imenovanja ili ovih raznih oblika nužno biti jednakost prava, na koju smo maločas ukazali. A svi oni koji će biti nosioci ovih prava bit će ovlašteni sudjelovati u njihovoj obrani, tj. sudjelovati na određeni način u stvaranju zakona koji će određivati državnu akciju.

U ekonomskoj oblasti će postojati, što se tiče svojine, poštovanje i zaštita, jer je svojina zakonski ugovor, neophodan za naše doba. Ali raspolaganje, podjela, još podrobnija podje-

la, promet i širenje svojine neće naići ni na kakvo ograničenje, ni na kakvu prepreku, jer je neograničena sloboda održanja, otuđenja, podjele, kvarenja svojine u našem društvu, neponištivo pravo, bitna potreba svih onih koji posjeduju. Sve vrste svojine jednako će biti svete pred zakonom. Ali će svaka dobiti rang i koristiti utjecaj koji joj pripada po prirodi stvari. Industrijska svojina, a da zakoni neće utjecati na to, stalno će biti iznad zemljišne, jer, kao što smo drugdje rekli, zemljišna svojina predstavlja vrijednost stvari, a industrijska — vrijednost čovjeka.

Što se tiče industrije, bit će još više slobode, konkurencije, odsutnosti ma kakve državne intervencije, bilo da bi se jedinke sačuvala od vlastitih grešaka, zadatak je njihovog iskustva da ih prosvijetli, bilo da se društvu osiguraju bolje potrošne robe (zadatak je njegovog iskustva da ga vodi pri izboru); i tada će svaki monopol, svaka povlastica, svaka korporacija, šticećena na uštrb individualne aktivnosti i pothvata, nepovratno nestati.

A što se tiče mišljenja, vjera, savjesti, postojat će potpuna neutralnost vlade, jer ona, koja se sastoji od ljudi koji su, po prirodi, isti kao i oni nad kojima se vlada, nema, više od njih, nepobitna mišljenja, pouzdane vjere, nepogrešivi um. Ona će imati, najviše, sposobnost okupiti i održati sav materijal neophodan za obrazovanje, uspostaviti ustanove za sve, u kojima svatko može postaviti po svojoj volji, koristiti kako želi, bez ičijeg uplitanja.

To je, uvjeren sam, društvo kojemu ljudski rod započinje ići u susret. Ostvariti ovo društvo je potreba i, prema tome, sudbina našeg doba. Htjeti ostati iza toga, ne bi bilo mnogo pametno; ići preko toga, bilo bi prerano«. (Mélanges..., Introd.)

2. *Ograničenje narodne suverenosti*

»Kada se utvrdi da je narodna suverenost neograničena, stvara se i nasumce postavlja u ljudskom društvu jedan stupanj vlasti po sebi suviše velik, a koji je zlo, ma u čijim rukama da se nalazi. Povjerite je samo jednoj jedinog osobi, više njih, svima, podjednako ćete utvrditi da je zlo. Uzet ćete je s nosiocima ove vlasti i, prema slučajevima, optuživat ćete, s vremena na vrijeme, monarhiju, aristokraciju, demokraciju,

mješovite vlade, zastupnički sistem. Nećete imati pravo. Potrebno je optužiti stupanj snage, a ne nosioce te snage. Potrebno je boriti se protiv oružja, a ne protiv ruke. Tu su stvari suviše teške za čovjekovu ruku.

Greška onih koji su, u dobroj namjeri, u svojoj ljubavi za slobodu, dali narodnoj suverenosti neograničenu vlast, potječe iz načina na koji su izgrađene njihove političke ideje. Oni su vidjeli u historiji mali broj ljudi, ili čak jednog jedinog, da ima golemu vlast koja stvara toliko zla. Ali se njihov gnjev podigao protiv nosilaca vlasti, a ne protiv vlasti kao takve. Umjesto da je nište, oni su mislili samo na to da je premjeste...

U društvu, zasnovanom na narodnoj suverenosti, sigurno je da ne može nijedna osoba, nijedna klasa podvrći ostale svojoj pojedinačnoj vlastitoj volji. Ali je pogrešno da društvo, u svojoj cjelini, ima neograničenu suverenu vlast nad svojim članovima.

Građani kao cjelina su suvereni u tom smislu, da nijedna osoba, nijedna frakcija, nijedna pojedinačna zajednica ne može prisvojiti suverenu vlast, ako joj ova nije prenesena. Ali iz tog ne proizlazi da cjelina građana, ili onih kojima je dodijeljena suverena vlast, može suvereno raspolagati životom drugih jedinki. Obrnuto, postoji jedan dio ljudskog života, koji, nužno, ostaje individualan i neovisan i koji je, zakonito, izvan svake društvene nadležnosti. Suverenost postoji samo na ograničen i relativan način. Tamo gdje počinje neovisnost individualnog života, zaustavlja se pravosudna moć takve suverenosti...» (Cours..., I, pp. 276—277.)

»Nema sumnje, apstraktno ograničenje suverenosti nije dovoljno. Potrebno je iznaći temelje političkih ustanova, koje su u stanju kombinirati interese raznih nosilaca vlasti tako da je njihov očitiji, trajniji i sigurniji probitak da svaki ostane u granicama svoje nadležnosti...

Drugo, ne pretjerujući sa snagom istine, kao što suviše često rade filozofi, možemo izjaviti da, kad su neki principi potpuno i jasno dokazani na određeni način, služe kao garancija samima sebi. Stvara se prema toj njihovoj očitosti sveopće mišljenje, koje uskoro postaje vladajuće. Ako se opće prihvati da suverenost ne može biti bez granica, tj. da na svijetu ne postoji nikakva neograničena vlast, nitko se nikada neće usuditi zahtijevati vlast takvog karaktera...» (Cours..., I, p. 283—284.)

3. Problemi ustavnosti

»Dobar ustav je, sigurno, najimperativnija javna potreba. Kad ne postoji ustav, može se snošljivo živjeti pod nekim oblikom vladavine punim nedostataka; jer tad je oblik vladavine nešto što se mijenja, a što ovisi od ljudi, preinačuje se s njima, s iskustvom se korigira ili ublažava. Ali jedan ustav, pun mana, je mnogo kobniji, jer su njegovi nedostaci trajni, neprestano se reproduciraju i ne mogu biti neosjetno ili prešutno, na osnovu iskustva, popravljani. Da bi momentano nestale nezgode nekog nesavršenog oblika vladavine, dovoljno je da se maknu ili prosvijetle neki ljudi. Da bi se borilo protiv nezgoda nekog nesavršenog ustava, potrebno je kršiti ovaj ustav, to jest načiniti zlo, koje po svojim budućim posljedicama rezultira mnogo većim zlom nego sadašnje dobro koje se želi postići.

Ali da bi se znalo da li je neki ustav dobar, treba ga ispitati. Samo iskustvo ne može otkriti njegove nedostatke. Narodi, najčešće, ne znaju za ovu istinu. Oni vide, gotovo uvijek, njihovo zlo u zloupotrebi vlasti, a jer im se ustav čini da je garancija protiv takvih zloupotreba, oni podižu ustavne barijere protiv svih djelomičnih nereda, svih slučajnih nezgoda, a zatim žure izjaviti da je nepromjenljiv ustav, koji je na taj način rezultat sačinjen od mase administrativnih odredbi i propisa.

Odatle proizlazi, po samoj prirodi stvari, da su se ustavi, postavljajući prepreke administraciji, neprestano morali kršiti.

A jer ustav ne može to podnositi, potrebno je da obuhvati samo ono što ima istinski ustavni karakter.

Sreća društva i sigurnost jedinki počivaju na određenim principima. Ovi principi su istinski pod svim podnebljima, na svim prostorima. Oni ne mogu nikada mijenjati, ma kako velika bila neka zemlja, njene običaje, njeno vjerovanje i njene navike. Neosporno je, kako u nekom selu od sto dvadeset koliba, tako i u narodu od trideset milijuna stanovnika, da nitko ne može biti samovoljno kažnjen, a da prethodno nije bio suđen prema pozitivnim zakonima i propisanoj formi; kao što nikome, napokon, ne može biti zabranjeno ispoljiti svoje fizičke, moralne, intelektualne i industrijske sposobnosti, ako se one ostvaruju na ispravan i miroljubiv način. Ustav je garancija ovih principa. Prema tome, sve ono što je povezano s ovim principima je ustavnog karaktera, a, shodno tome, nije ustavnog karaktera sve ono što se ne odnosi na ove principe. Ovih principa ne mogu se odreći sve vlasti združene zajedno,

nego skupština ovih vlasti treba biti ovlašćena da se izjasni o svemu onome što nije suprotno ovim principima. Tako, u Engleskoj, sudjelovanje kralja i dva doma može provesti, u djelokrugu vlade i administracije, sve promjene za koje se smatra da su nužne.

Neki ustav bolje jamči svoju trajnost kada se drži svojih prirodnih granica nego kada se zasniva na varljivom osloncu pretjeranog poštovanja. Ako bi se slušali svi tvorci ustava, reklo bi se da su odanost i oduševljenje bili prenosiva svojstva, koja zakonito pripadaju ustavu trenutka. Ovi dokazi poštovanja za cjelinu novog i slabo poznatog ustava, jer još nije iskusan na djelu, su licemjerni akti ili, bar, prenemaganja. Oni sadrže one nezgode koje proizlaze iz nedostatka tačnosti i istine. Narod može u to vjerovati ili ne vjerovati. Ako vjeruje, tada na ustav gleda kao na nedjeljivu cjelinu, a kad ga kršenja, nastala zbog nedostataka takvog ustava, povrijede, udaljuje se od njega i zamrzi ga. Obrnuto, ako narod ne vjeruje u poštovanje koje se ispovijeda, navikava se da sumnja u svoje dvoilčne glavare i ne vjeruje ništa u ono što mu kažu.

Ustav, koji sadrži masu propisanih odredaba, bit će sigurno kršen. To će se desiti na sitnicama, jer će smetnje, na koje će vlada naići u svemu onome što nužno treba obaviti, ponovo uvijek pasti na građane, a ovi sami tražit će ovo kršenje. Ali ustav će se kršiti i na bitnijem, jer će nosioci vlasti ići od kršenja na sitnicama k prisvajanju iste slobode i na važnijim pitanjima.

Ako je u stvarima osrednjeg značaja, a tako će dokazivati, dopušteno udaljiti se od ustavne povelje, utoliko će prije postati zakonito njihovo kršenje kada se radi o javnom spasu.

Umjerenost u ustavnim odredbama korisnija je za odobravanje promjena svega onoga što nije obuhvaćeno u ovim odredbama, a da se zbog ovih promjena društvo ne mora uznemiriti i država doživjeti potres koji je uvijek opasan... (Cours..., I, pp. 265—268.)

»Zbog iste stabilnosti, mogućnost postupnog poboljšavanja je, dakle, daleko bolja nego krutost ustava. Što je sigurnija perspektiva usavršavanja, manje je plijena za nezadovoljnike. Mnogo korisnije se brani cjelina ustava, kada se narodu dokaže potreba da se odustane i od djelomične promjene, nego kada mu se pokornost prikazuje kao neka vrsta mistične dužnosti i kada se njegovim uvjerenjima suprotstavljaju one pretjerane skrupule koje zabranjuju ispitivanje, čineći ga neko-

risnim. Kada je postignut jedan stupanj društvene civilizacije, svako pretjerivanje, suprotstavljajući se ostalim idejama, običajima i navikama, ostaje bez utjecaja.

Izjava engleskih barona: »nećemo mijenjati engleske zakone« je mnogo razložnija nego reći: »mi ih ne možemo mijenjati«. Odbijajući mijenjanje zakona, time što nećemo da ih promijenimo, može se tumačiti ili unutarnjom valjanošću ovih zakona ili nezgodom neposredne promjene. Ali obrazlagati ovo odbijanje s ne znam kakvom misterioznom nemogućnošću postaje neshvatljivo...

Nikada nisam vidio ništa smješnije od onog što se tako često događalo tokom naše revolucije. Redigira se ustav, pretresa, usvaja, pušta da živi. Zatim se otkriva hiljadu nedostataka, nailazi se na bezbroj nevažnih stvari, ispoljava se hiljade sumnji. Ustav se komentira i tumači kao neki antički manuskript koji je tek iskopan. Ustav nije jasan, tvrdi se, ustav šuti, ustav ima nejasnih strana. Zar smatrate, dakle, da se narodom može vladati sa zagonetkama? Da se ono što je juče bilo predmet ozbiljne i otvorene kritike može danas iznenada pretvoriti u predmet tihog poštovanja i implicitnog divljenja?

Organizirajte dobro vaše razne vlasti, starajte se o cjelini vašeg života, vaše moralnosti, svake čestite nade na očuvanje vaših javnih ustanova; i ako sve udružene vlasti žele iskoristiti iskustvo u cilju promjena koje nisu uperene ni protiv principa reprezentacije, ni osobne sigurnosti, ni slobode mišljenja ni neovisnosti sudske vlasti — imat ćete, pod ovim aspektom, svaku slobodu. A ako sve vaše vlasti zloupotrijebe ovu prerogativu, onda to znači da je vaš ustav imao mana; jer, da je napravljen kako treba, pobudio bi brigu da se ne zloupotrijebi. Što je garancija jedne trajne države? pita Aristotel. To je da razni državni nalozi vole ono što postoji i ne žele da ga mijenjaju.

Rijetko se dešava da su ustavi djelo ljudske volje. Naprotiv, oni se stvaraju postupno i neosjetno. Pa ipak, postoje okolnosti koje neizbježno zahtijevaju ustav, a ona u kojoj smo je takva. Ali tada pravite samo ono što je neizbježno. Ostavite mjesta vremenu i iskustvu, da ove dvije reformatorske snage mogu voditi vaše postojeće ustanove k poboljšanju onog što je stvoreno i dovršenju onog što je ostalo da se stvori.« (Cours..., I, pp. 269—271.)

Preveo: Nerkez Smilagić